

Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Tasviriy san’at va dizayn” kafedrasini professori, (PhD) Sultanov Xaytboy Eraliyevich taqrizi ostida

Berdiyev Doston Abduvoitovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
“Tasviriy san’at va dizayn” kafedrasini
o’qituvchisi
Email: dostonberdiyev96@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6388-382X>

BOLALARGA EKOLOGIK TA’LIM VA TARBIYA BERISHDA TASVIRIY SAN’ATNING AHAMIYATI

Annotatsiya: Maqolada bolalarni ekologik tarbiyalash muammolarini hal etishda tasviriy san’atning o’rni haqida fikr yuritiladi. Insonda bolalikdan boshlab insonparvarlikka yo’naltirilgan ijtimoiy ongni shakllantirish zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so’zlar: ekologiya, tabiat, psixologik, rang, madaniyat, san’at, kontrast, ijod.

Аннотация: В статье рассматривается роль изобразительного искусства в решении проблем экологического воспитания детей. Подчеркивается необходимость формирования у человека с детства общественного сознания, ориентированного на гуманизм.

Ключевые слова: экология, природа, психология, цвет, культура, искусство, контраст, творчество.

Abstract: The article discusses the role of visual arts in solving the problems of environmental education of children. It is emphasized that a person needs to develop a social consciousness, oriented towards humanism, from childhood.

Keywords: ecology, nature, psychology, color, culture, art, contrast, creativity.

Hozirgi kunda ekologik muammolar global miqyosda dolzarb masalalarga aylangan. Tabiatning ifloslanishi, iqlim o’zgarishi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi masalalar insoniyat uchun jiddiy tahdidlar yaratmoqda. Shuning uchun, bolalarni ekologik tarbiyalash va ularda tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish juda muhimdir. Bu jarayonda tasviriy san’atning o’rni beqiyosdir.

Tasviriy san’at bolalarga tabiatni o’rganish, uning go’zalligini anglash va ekologik muammolarni tushunishda yordam beradi. San’at orqali bolalar o’z fikrlarini ifodalash, his-tuyg’ularini aks ettirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Tasviriy san’at asarlari orqali ekologik masalalar haqida fikr yuritish, muammolarni tahlil qilish va ularni hal etish yo’llarini izlash imkoniyatlari yaratiladi.

Bolalar tasviriy san’atini rivojlantirish bo’yicha tadqiqotlar N.E.Asadullina, R.F. Berzina, V. B. Kosminskaya, O.V. Pachganova., E.E. Purik, E. A. Flerina. Maktabgacha yoshdagi bolalarni san’at yordamida ekologik tarbiyalash muammosini hal qilishda quyidagi odamlar ishladilar: L.V. Kompantseva, T.A. Koptsev. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, tasviriy san’at asarlari o’zlarining kognitiv, estetik va tarbiyaviy qadriyatlaridan iborat bo’lgan katta ahamiyatga ega va bolalarni ekologik tarbiyalashning muhim vositasidir.

Amaliyotda, maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy san'at vositasida ekologik tarbiyalash masalalariga maktabgacha ta'limda kamtarona o'rin ajratiladi. Pedagoglar tomonidan bolalarni ekologik tarbiyalashda tasviriy san'at asarlaridan foydalanishning o'rni yetarlicha baholanmaydi. Bu esa mazkur muammoning dolzarbligini ko'rsatadi.

Rangtasvir maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi va ekologik tarbiya vositasi sifatida foydalaniladi. San'at turlaridan biri sifatida rangtasvir ranglar vositasida badiiy obrazlar yaratilishini aks ettiradi. Rang, dog', bo'yoq, kontrast kabi turli ifoda vositalaridan foydalanish san'atkorga narsalarning jonli realligini, yorug'likni, havoni, rasmda tasvirlangan odamlarning xarakterini tasvirlashga yordam beradi.

Bolalarda estetik va ekologik tarbiya vazifalarini hal etish bo'yicha ish shakllari xilma-xil - san'at asarlari bilan tanishish, bolalarni san'at bilan tanishtirishga qaratilgan sayohatlar va suhbatlar; tasvir vositalari haqida suhbatlar; estetik jihatdan tashkil etilgan muhit yaratish, taniqli rassomlar asarlari reproduksiyalari ko'rgazmalari, bolalar asarlari ko'rgazmalari, rasmlar galereyasiga tashrif buyurish, shuningdek, har bir bola o'z tashabbusini ko'rsatishi, imkoniyatlarini amalga oshirishi mumkin bo'lgan tashkil etilgan mustaqil faoliyat.

Badiiy idrokni shakllantirishda kichik maktab o'quvchisiga xos bo'lgan yosh xususiyatlarini hisobga olish kerak. U yoki bu ma'lumot faqat ma'lum bir yosh davrida eng samarali o'zlashtiriladi. Inson shaxsi shakllanib bo'lgandan keyin badiiy ideallarni, badiiy didni shakllantirish qiyin.

Shaxsni badiiy idrok etishning rivojlanishi bolalikdan boshlanadi. Katta yoshdagi inson ma'naviy jihatdan boy bo'lishi uchun maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar tarbiyasida bunga alohida e'tibor qaratish lozim. Maktabgacha tarbiya va kichik maktab bolaligi davri badiiy tarbiya nuqtayi nazaridan deyarli eng hal qiluvchi davr hisoblanadi. Aynan shu yoshda eng intensiv shakllanishi sodir bo'ladi.

Pedagogning maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat manzaralarini estetik idrok etishni o'rgatish bo'yicha ta'limiy faoliyatga jalb qilishga qaratilgan ishlari, ona yurt tabiatini kuzatish, tasviriy san'at asarlari va illyustratsiyalarni ko'rib chiqish, suhbatlar o'tkazish orqali bolalar ijodiyotini rivojlantirishga yordam beradi. Bu faoliyat bolalar rasmlarida o'z aksini topadi, bu rasmlarda bola atrof-muhitga bo'lgan munosabatini ifodalay boshlaydi. Bola rasm chizishning oddiy ko'nikma va malakalarini egallash jarayonida ijodiy tasviriy faoliyat tajribasini orttiradi.

Tabiatga nisbatan estetik munosabatni shakllantirish ekologik madaniyatning asosiy unsurlaridan biridir. Atrof-muhitga, insonga va mehnatga estetik munosabatni tarbiyalash tabiat bilan o'zaro aloqalarni boshqarishni, ekologik maqsadlarga erishishga qaratilgan xatti-harakatlar va xulq-atvorni yo'naltirishni o'z ichiga oladi. Estetik jihatdan ahamiyatli landshaftlarni, tirik va jonsiz tabiat obyektlarini idrok etish, baholash va his qilish nafaqat zamonaviy insonning tabiat bilan muloqot qilishi va uni mushohada etishining muhim sababi, balki uning faol-insonparvarlik nuqtai nazarini va madaniy xulq-atvorini shakllantirishning samarali omili hamdir.

Ekologik madaniyatni tarbiyalash tizimida, ayniqsa, rangtasvirda inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning xilma-xilligini nozik va ishonarli aks ettiruvchi tasviriy san'at alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, gap manzara janri haqida - manzara haqida, mustaqil janr sifatida, uning paydo bo'lish davri ekologik harakatlarning paydo bo'lish davriga to'g'ri kelishi tasodifiy emas. Tabiat ilhom manbai bo'lib, yorug'lik va havo sof tasviriy hodisa sifatida mustaqil ahamiyat kasb etdi. Shu nuqtayi nazardan, manzara rangtasviri asta-sekin san'at va ekologiya bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan ekologik madaniyatni tarbiyalash omili sifatida ajralib chiqdi.

Natijalar va muhokamalar: Shu nuqtayi nazardan, manzara san'atining klassik namunalari sifatida Gollandiya, Barbizon maktablari va ayniqsa, tabiat qahramon bo'lgan impressionistlar asarlarini keltirish mumkin. Gollandiya maktabi vakillari P.Breygel, X.Averkamp, Yan Van Goyen va boshqalarning asarlarida insonning o'z yeri bilan faxrlanishi, tabiatdan zavqlanishi namoyon bo'ladi. Atrof olamga bo'lgan cheksiz muhabbat golland manzarachilarining barcha asarlarida o'z aksini topgan. Fransuz rassomlari Teodor Russo, Kamil Koro, Gyustav Kurbe va boshqalar tekislikka tabiatning muhim muhitini, tabiatni qadriyat sifatida berishga intildilar, bu yerda ijodiy faoliyat realistik manzara yaratishga va impressionizmning paydo bo'lishiga olib keldi. Klod Mone, Kamil Pisaro, Alfred Sisley va boshqa impressionistlar yorug'lik va havoning o'zgaruvchan muhitiga e'tibor qaratib, manzaraning ahamiyatini idrok etishni yangi bosqichga ko'tardilar. Bu an'analarni rus manzarasida Arxip Kuinji, Isaak Levitan, Ivan Shishkin o'zbek manzarachi rassomlari O'rol Tansiqboyev, Zokir Inog'omov kabi rassomlar davom ettirdilar.

Manzara san'ati bilan muloqot his-tuyg'ular ning rivojlanishiga yordam beradi, tabiatga, uning go'zalligiga xayrixoh munosabatni shakllantiradi. Psixologik nuqtayi nazardan bu jarayon hissiylikdan boshlanib, keyinchalik insonda ba'zi aqliy jarayonlarga olib keladigan hissiy darajadagi dunyoni bilish sifatida qaraladi. Ekologik ongning shakllantirish, ijtimoiy, umuminsoniy muammolarni shaxsiylashtirish, sayyoramizning uyg'unligi zarurligini anglash uchun shart-sharoitlar paydo bo'lmoqda, bu esa ushbu masalalarni ilmiy darajada muhokama qilishga olib kelmoqda.

O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi o'qituvchi-pedagoglar oldida turgan muhim tarbiyaviy masalalardan biri bo'lishi kerak. Maktablarda ushbu madaniyat va tarbiyani shakllantirishda tasviriy san'at fanining ham ahamiyati o'laroq dars mashg'ulotlarida bunga alohida yondashuv zarur. San'at, ayniqsa tasviriy san'at, yosh avlodni tabiatga bo'lgan hurmat va e'tiborni kuchaytirishda kuchli vosita hisoblanadi. Rasm chizish, haykaltaroshlik yoki boshqa san'at turlari orqali bolalar tabiatning go'zalligini va uning muhimligini tushunishlari mumkin. Ekologik ta'lim dasturlari san'at bilan birlashtirilganda, bolalar tabiatni saqlash va muhofaza qilish masalalariga faolroq munosabatda bo'lishadi.

Xulosa. O'qituvchi bolalarga tabiatni, uning go'zalligini va muhofazasini tasvirlash orqali ekologik muammolarni tushuntirishi mumkin. Tasviriy san'at asarlari orqali bolalar tabiatning ahamiyatini va uning himoya qilish zarurligini anglaydilar. Shunday ekan, bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlashda ekologik madaniyat tushunchasini oliy ta'lim muassasalarida ham o'rgatiladi. Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi" yo'nalishi talabalari rangtasvir darslarida bu masalaga ham to'xtab o'tiladi. Darsdan tashqari, ekologiyani asrash mavzusiga oid rasmlar tanlovi ham o'tkaziladi. Har yili "Orolni asraylik" mavzusida rangtasvir, grafika bo'yicha ijodiy ishlar tanlovi an'anaviy tarzda tashkil etilmoqda. Ma'lumki global muammolardan biri hisoblangan orolning qurishi san'atda ham o'z aksini topgan. Turli san'at asarlari orqali ekologik muammoning yoritilishi, uni bartaraf etish bo'yicha fikr-mulohazalar kompozitsiya ko'rinishida tasvirlanadi. Shunday ekan, atrof-muhitni asrash va tabiatni muhofaza qilish tarbiyasini maktabgacha, maktab va oliy ta'lim tizimida shakllantirish zarur.

Foydalabilgan adabiyotlar:

1. Головнева Е.В. (2017) Роль изобразительного искусства в экологическом воспитании детей.
2. Савченко Е.В. (2021) Формирование экологической культуры школьников на уроках изобразительного искусства.

3. Berdiyev Doston Abduvoitovich. (2024). The role of integrative education in student activation. Web of Teachers: Inderscience Research, 2(11), 151–155.